

УДК 929:378 (КДПУ) (1955-2009)

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Б.Л. ДРАТВЕРА (ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Пасічник Н.О.

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

У статті аналізуються основні факти наукової та професійної біографії Бориса Леонтіївича Дратвера – кандидата економічних наук, професора фізико-математичного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Відображена трансформація економічних поглядів науковця, пов'язана зі змінами соціально-економічних умов господарювання у процесі переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки. Б.Л. Дратвер характеризується як творча особистість, відомий економіст Кіровоградщини, високопрофесійний науковець і педагог.

Ключові слова: Б.Л. Дратвер, політична економія, науковець, викладач.

LIFE AND SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LEGACY OF B.L. DRATVER (TO THE 100TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

Pasichnyk N.O.

*The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi,
Ukraine*

The article analyzes the main facts of scientific and professional biography of Borys Leontiiiovych Dratver – A Candidate of Economic Sciences, Professor of the Faculty of Physics and Mathematics of the Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University. The transformation of economic views of the scientist connected with changes of social and economic conditions in the course of transition from command-administrative to market economy is reflected. B.L. Dratver is characterized as a creative person, a famous economist of Kirovograd region, a highly professional scientist and teacher.

Keywords: B.L. Dratver, political economy, scientist, teacher.

«...Мій рідний фізмат» – це слова з гімну фізико-математичного факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, автор слів якого – Б.Л. Дратвер – був не лише ровесником нашого навчального закладу, а й присвятив йому 54 роки своєї високопрофесійної самовідданої праці. Окремі факти автобіографії та наукової діяльності Б.Л. Дратвера висвітлювалися в дослідженнях, присвячених історії Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка [1, с. 25–26, 46, 47, 57, 77], в ювілейному виданні до 80-річчя фізико-математичного факультету

університету [2, с. 90, 92–95], а також у біографічних відомостях про учасників Великої вітчизняної війни – викладачів нашого навчального закладу [3, с. 77]. Але науково-педагогічна діяльність Б.Л. Дратвера та його професійна біографія не виступали окремим об'єктом дослідження, не зважаючи на значущість особистості Бориса Леонтійовича та його внесок у формування економічного мислення й економічної культури декількох поколінь випускників нашого навчального закладу.

Дратвер Борис Леонтійович народився 21 липня 1921 р. у м. Єлисаветград (назва м. Кропивницький до 1924 р.). Після закінчення 1938 р. Кіровської (Кірово – назва нашого міста у 1934–1939 рр.) середньої школи № 7, вступив до Харківського юридичного інституту [4, арк. 6]. Саме під час навчання в юридичному інституті Борис Леонтійович зацікавився політичною економією й, окрім безпосереднього вивчення даного курсу, відвідував науковий гурток, де жваво обговорювалися питання розширеного відтворення та господарського будівництва в СРСР. Навчання було перервано Великою Вітчизняною війною 1941–1945 рр. (радянсько-німецька війна). У листопаді 1941 р. Б.Л. Дратвер був призваний до армійських лав і направлений на підготовку до Фрунзенського піхотного училища (на той час – Киргизька РСР), після закінчення якого у травні 1942 р., отримавши звання лейтенанта, був направлений до діючої армії в район Сталінграду [3, с. 77]. З травня 1942 р. по травень 1945 р. Б.Л. Дратвер воював на Сталінградському, Центральному та 1-му Білоруському фронтах на посадах командира мінометного взводу та роти; був тричі поранений [4, арк. 6]. Перебування в Німеччині затягнулося до вересня 1948 року – Борис Леонтійович очолював штаб частини демонтажної бригади групи радянських військ у Німеччині [4, арк. 5]. За бойові заслуги був нагороджений 4-ма орденами Радянського Союзу («Червоної зірки», 1944 р.; «Вітчизняної війни II ступеня», 1944 р.; «Червоної зірки», 1945 р.; «Вітчизняної війни II ступеня», 1945) та медалями («За оборону Сталінграда», 1943 р., «За звільнення Варшави», 1944 р., «За

взяття Берліну», 1945 р., «За перемогу над Німеччиною», 1945 р.) та у повоєнний період – вісьмома ювілейними медалями.

Повернувшись до мирного життя, Б.Л. Дратвер продовжив навчання у Харківському юридичному інституті, який успішно закінчив 1949 року й, відповідно до отриманої кваліфікації юриста, розпочав юридичну діяльність – працював юристом відділу робітничого постачання Харківського тракторного заводу (з липня 1949 по червень 1950 р.); адвокатом юридичної консультації в с. Єградковка Кіровоградської області (з червня 1950 р. по березень 1951 р.); юрисконсультком обласного будівельного тресту у м. Харків (березень 1951 р. – вересень 1951 р.) [4, арк. 3].

У жовтні 1951 р. Б.Л. Дратвер повертається до Кіровограду й саме з цього періоду розпочинається його викладацька діяльність – Бориса Леонтійовича направляють викладати політичну економію до Кіровоградського кооперативного технікуму, де він пропрацював 10 років. У 1954 р. його запросили за сумісництвом на посаду викладача політичної економії до Кіровоградського педагогічного інституту [4, арк. 6]. Як сумісник Б.Л. Дратвер проводив лекційні й семінарські заняття студентам філологічного (1954 – 1956 рр.) [4, арк. 17] та фізико-математичного (1956 – 1960 рр.) [4, арк. 18] факультетів, а також студентам факультету фізичного виховання (1958 – 1961 рр.) [4, арк. 19]. У 1953–1954 навчальному році склад викладачів політичної економії поповнився викладачами з базовою економічною освітою, у тому числі кандидатом економічних наук Литвиновим Іваном Даниловичем та старшим викладачем Козенко Іваном Дмитровичем. У листопаді 1961 Б.Л. Дратвер був зарахований у штат інституту на посаду викладача кафедри марксизму-ленінізму (на той час по цій кафедрі викладалася політична економія) [4, арк. 6]. 1963 року кафедра марксизму-ленінізму була реорганізована – на її основі було створено дві кафедри: кафедру історії КПРС та кафедру політичної економії; з березня 1963 р. Борис Леонтійович продовжує свою науково-педагогічну діяльність старшим викладачем кафедри політичної економії.

У ці роки відбуваються суттєві змістовні трансформації у викладанні курсу політичної економії (дисципліна викладалася на всіх факультетах університету). Ці вагомі перетворення були пов'язані з виходом у 1954 році підручника «Політична економія» [5]. Це був перший підручник з політичної економії, в якому зроблена спроба вдосконалити логіку та структуру викладання курсу; його виходу передувала тривала наукова дискусія, підготовка до видання цієї книги тривала близько 20 років, у її написанні брали участь десятки радянських економістів; саме цей підручник консолідував економічну ідеологію – розроблена термінологічна система до сьогодні поширена у політекономічних дослідженнях. Центральне місце в підручнику займала так звана «політична економія соціалізму». У відповідності із змістом підручника була складена нова навчальна програма курсу. Вже за часи незалежності України, Б.Л. Дратвер неодноразово зазначав, що зміст тієї програми підпорядковувався потребам адміністративно-командної економіки, був відірваний від аналізу реальних протиріч економічної системи соціалізму. Дійсно, курс політичної економії був штучно розірваний на дві частини. Перша частина – «Капіталістичний лад» складалася із таких розділів: «Суть капіталістичної експлуатації», «Розділ додаткової вартості між групами експлуататорів», «Імперіалізм та загальна криза капіталізму» та ін., які практично перетворювали економічну науку у схоластичну і догматичну. До подібних висновків можна дійти при аналізі змісту другої частини курсу – «Соціалізм і комунізм». Її зміст мав більше пропагандистський характер, ніж науковий.

Борис Леонтійович протягом усієї своєї викладацької діяльності активно займався науковою та науково-методичною роботою, його наукова та навчально-методична спадщина містить більше 100 праць. У 60–70-х рр. предметом наукового пошуку Б.Л. Дратвера були товарно-грошові відносини між державою та колгоспами, роль і значення споживчої кооперації в соціалістичних умовах господарювання, умови зростання життєвого рівня населення тощо [6; 7]. Результати авторських досліджень того періоду були

представлені не лише у науково-методичних виданнях (наукові видання Київського університету, Київського інституту народного господарства, Кіровоградського педагогічного інституту, міжвідомчі наукові збірники; науково-методичні журнали – «Середня спеціальна освіта», «Обмін досвідом», «Радянська споживча кооперація»), а й у засобах масової інформації Кіровоградщини – газетах «Кіровоградська правда», «Молодий комунар» [4, арк. 11–12]. Протягом 1958–1960 рр. Б.Л. Дратвер склав кандидатські іспити зі спеціальності політична економія при Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка: політичну економію капіталізму (28 березня 1958 р.), політичну економію соціалізму (9 травня 1958 р.), історію економічних вчень (29 грудня 1958 р.), діалектичний та історичний матеріалізм (27 червня 1959 р.) і німецьку мову (20 січня 1960 р.) [4, арк. 13]. Діяльні наукові розвідки та активна методична робота сприяли направленню Б.Л. Дратвера в річну аспірантуру Київського інституту народного господарства (вересень 1964 р.), а в травні 1965 р. він захистив кандидатську дисертацію, де досліджувалися особливості та конкретні форми прояву товарно-грошових відносин між державою та колгоспами [8].

У другій половині 60–70-х рр. суттєво вдосконалилась методична робота кафедри політичної економії. Була запроваджена система взаємовідвідування лекцій та семінарських занять викладачами з наступним їхнім обговоренням на засіданнях кафедри; регулярно розроблялися методичні рекомендації з курсу для студентів, у написанні яких Б.Л. Дратвер завжди брав участь. Також активізувалася робота студентського наукового гуртка, керівником якого став Б.Л. Дратвер. У 1965 році наукова робота студенток філологічного факультету З. Овчаренко та І. Дудіної «Чинники зниження собівартості сільськогосподарської продукції» отримала високу оцінку на студентському республіканському огляді (м. Київ).

Після захисту кандидатської дисертації Б.Л. Дратвер продовжив науково-педагогічну діяльність у нашому університеті (на той час – інституті) старшим викладачем, з квітня 1966 р. – доцентом кафедри політичної економії та

наукового комунізму [4, арк. 23] (наприкінці 1965 р. кафедра політекономії була реорганізована у кафедру політекономії та наукового комунізму, у складі кафедри діяла секція політичної економії – саме у такому форматі кафедра функціонувала до 1974 р., а з 1974 по 1992 р. знов функціонувала окрема кафедра політичної економії), а з листопада 1974 – професором кафедри політичної економії [4, арк. 25]. Борис Леонтійович продовжував плідну науково-дослідну діяльність. Коло його наукових інтересів було достатньо широким – від суто економічних проблем до міждисциплінарних, суспільствознавчих. Протягом 1971–1972 рр. у складі авторського колективу працював над матеріалами по Кіровоградській області для «Історії міст і сіл Української РСР» [9], безпосередньо готував інформацію по Новомиргородському району й написав вісім нарисів [9, с. 487–527]. Продовжував досліджувати різноманітні форми економічних зв'язків між державою і колгоспами, а також міжколгоспні виробничі зв'язки [6]. На кафедрі політичної економії Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка затвердив план докторської дисертації на тему: «Економічні зв'язки між державою і колгоспами та вдосконалення міжколгоспних виробничих відносин» і представив матеріали першого розділу праці (1975 р.) [4, арк. 26]. Ця проблематика була у подальшому розвинута й відтворена в наукових працях [10; 11]. Бориса Леонтійовича цікавили проблеми взаємозв'язку економічної теорії та економічної політики [12]; вдосконалення тогочасного господарського механізму [13] та різноманітні методичні питання [14]. Також у ці роки студентки філологічного факультету, які відвідували гурток з політичної економії під керівництвом Б.Л. Дратвера, успішно представили результати спільних наукових розвідок на всесоюзних та міжнародних конкурсах студентських робіт. У 1974 р. Т. Мельничук з дослідженням на тему «Економіка та політика» здобула диплом I ступеня на всесоюзному конкурсі; 1978 р. робота студентки З. Фоменко «Деякі питання економічних взаємозв'язків між містом та селом» виборовши перемогу на

Всесоюзному турі конкурсу студентських наукових робіт, була відібрана для участі у міжнародному конкурсі у Варшаві.

Протягом усього свого життя Борис Леонтійович не лише із захопленням читав твори різних жанрів художньої літератури, а й сам писав вірші та оповідання, і ця закоханість у художнє слово привела його до вивчення надзвичайно цікавої міждисциплінарної проблематики – використання художньої літератури при викладанні суспільствознавства. Дослідження з цієї теми Б.Л. Дратвер реалізував разом з відомим українським літературознавцем, ректором нашого вишу з 1978 по 2003 рр. – Олегом Євгеновичем Полярушем [15].

Б.Л. Дратвер завжди був соціально активною особистістю. Він керував економічною секцією товариства «Знання» області, рішенням вченої ради інституту був призначений деканом факультету громадських професій, систематично виступав з лекціями з економічної тематики перед населенням області й міста, перед вчителями шкіл, технікумів, ПТУ тощо. Б.Л. Дратвер протягом 15 років очолював кафедру політекономії університету марксизму-ленінізму Кіровоградського обкому Компартії України.

Спроби реформування адміністративно-командної економіки, які розпочалися з 1985 р., так звана перебудова, призвели до певних змін у навчальній програмі політичної економії (з'являються теми, пов'язані з вдосконаленням радянської економічної моделі, розширенням приватної ініціативи, факторами зростання ефективності процесу відтворення, переходом до регульованої ринкової економіки). Але, як загально відомо, спроба економічних реформ не мала позитивного результату, і з 1991 р. розпочалося формування нової соціально-орієнтованої ринкової системи, що зумовило кардинальні трансформаційні процеси щодо викладання політичної економії у вишах. Суть цих змін полягала у переході від одноконцептуальної теорії до багатоконцептуальної, яка інтегрувала всі досягнення вітчизняної та світової економічної думки. Змінилася назва кафедри, на якій працює Б.Л. Дратвер – стає кафедрою суспільних теорій (з 1993 р.), а навчальна

дисципліна починає називатися – економічна теорія. З 1996 р. Б.Л. Дратвер стає завідувачем кафедри суспільних теорій [4, арк. 48], перебуваючи на цій посаді до 2003 р. [4, арк. 84]. Після розформування кафедри секція викладачів економічної теорії була приєднана до кафедри прикладної математики фізико-математичного факультету і з квітня 2004 р. Б.Л. Дратвер продовжує свою науково-педагогічну діяльність вже в статусі штатного працівника нашого факультету.

Борис Леонтійович як дослідник економічної проблематики однозначно оцінював високу ефективність ринкової економіки порівняно з адміністративно-командною, обґрунтовано вважав, що структуроутворюючим елементом ринкової економіки є підприємницька діяльність і значні свої зусилля як науковець-дослідник прикладав до вивчення й узагальнення засад функціонування ринкової економіки на мікро та макрорівнях; теоретико-прикладних основ підприємницької діяльності; історії економічної думки України та внеску українських економістів у світову економічну науку. Б.Л. Дратвер постійно підкреслював значущість для розвитку суспільства високого рівня економічної культури учнівської молоді; відзначав цінність мотивації юнацтва до цивілізованого підприємництва [16–29]. На фізико-математичному факультеті були значні можливості для реалізації цих ідей, оскільки в ті роки на факультеті навчалися студенти за спеціальностями «Математика. Економіка» і «Трудове навчання. Основи підприємництва». Б.Л. Дратвер до останнього свого подиху натхненно працював зі студентською молоддю, навчався сам, здійснював наукові дослідження та був викладачем і науковцем, у якого можна було вчитися та з якого можна було брати приклад.

Мені особисто пощастило розпочинати свою науково-викладацьку діяльність при наставництві Б.Л. Дратвера. Завжди з повагою і великою вдячністю згадую майже 15 років цікавої й продуктивної співпраці з працелюбною, доброзичливою, толерантною особистістю, високопрофесійним Учителем. 54 роки науково-викладацької діяльності

Бориса Леонтійовича Дратвера у нашому виші – яскравий приклад служіння освіті й науці.

Список використаної літератури

1. Шевченко С.І. Історія Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (1964 – 1999 рр.) – Кіровоград: ВО «Акорд», 2005. – 126 с.
2. Фізико-математичному факультету – вісімдесят: витоки становлення, сьогодення, перспективи. / Загальна редакція Р.Я. Ріжняка. – Кіровоград: КОД, 2010. – 160 с.
3. Садовий М.І., Біденко Н.І., Лазаренко Д.С. Ніхто не забутий, ніщо не забуде: Біографічні відомості про учасників Великої вітчизняної війни – викладачів та працівників Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014.
4. Особова справа. Дратвер Борис Леонтійович. Архів Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. – 147 арк.
5. Политическая экономия. Учебник. – М.: Госполитиздат, Академия наук: Институт экономики, 1954.
6. Дратвер Б.Л. Міжколгоспні виробничі зв'язки. / Б. Л. Дратвер. – [б. м.]: Знання, 1972. - 45 с.
7. Дратвер Б.Л., Овчаренко Ф.Г. Роль суспільних фондів споживання у піднесенні життєвого рівня трудящих. – Кіровоград, 1963. – 72 с.
8. Дратвер Б.Л. Формы товарно-денежных отношений между государством и колхозами в период развернутого строительства коммунизма: Автореф. дисс. канд. экон. наук. – К.: Киевский институт народного хозяйства, 1965. – 20 с.
9. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Кіровоградська область / Ред. кол. тому: Сиволап Д.С. (гол. редкол.), Безтака П.М., Богульський А.А., Бублик І.О., Дратвер Б.Л., Зайцев В.М., Калініченко В.Л. (відп.секр. редкол.), Оліфіренко І.П., Піскунов, Сухаревська Н.П., Цись В.О. АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – 816 с.
10. Дратвер Б.Л., Овчаренко Ф.Г. Економічні зв'язки держави з сільськогосподарськими підприємствами. – К.: Знання, 1976. – 63 с.
11. Дратвер Б.Л. Вибрик В.І. Економічні зв'язки колгоспів у розвинутому соціалістичному суспільстві: Монографія. – К.: Вища школа, 1977. – 236 с.
12. Дратвер Б.Л. Экономическая политика как предмет политической экономии // Материалы республиканской научно-теоретической конференции. – К., 1980.

13. Дратвер Б.Л., Свечкарева В.Л. Основные направления совершенствования хозяйственного механизма на современном этапе. – Кировоград, 1980. – 60 с.
14. Дратвер Б.Л. Студенческие итоговые научные конференции как форма текущего контроля знаний студентов. Серия: Проблемы высшей школы. – К., 1981.
15. Дратвер Б.Л., Поляруш О.Е. Использование художественной литературы в преподавании обществоведения. – К.: Радянська школа, 1983. – 160 с.
16. Бардюжа Н.А., Дратвер Б.Л., Олейник И.В. История экономической мысли Украины: Методические рекомендации по изучению курса. – Кировоград: Институт коммерции, 1995. – 74 с.
17. Бардюжа Н.О., Дратвер Б.Л., Олійник І.В. Словник ринкової економіки / За ред. Дратвера Б.Л. – Кіровоград, 1996. – 79 с.
18. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Розробка М.І.Туган-Барановським теорії цінності // Наукові записки КДПУ. – Серія: Гуманітарні науки. Випуск XI. – Кіровоград, 1997. – С. 55 – 62.
19. Дратвер Б.Л., Олійник І.В. Демографічний словник. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 1997. – 72 с.
20. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Словник–довідник з підприємництва для школярів. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 1998. – 84 с.
21. Основи економічної теорії: Методичні вказівки / Б.Л.Дратвер, В.Л.Лисова, І.В.Олійник, Н.О.Пасічник. – Кіровоград: РВГ ІЦ КДПУ ім. В. Винниченка. – 1998. – 62 с.
22. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Основи підприємництва: Навчальний посібник. – Кіровоград: Імекс, 2000. – 188с.
23. Дратвер Б. Поетапність економічної освіти // Директор школи. – 2001. – № 46 – 47. – С. 9–10.
24. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Основи економічної теорії (матеріали для вивчення курсу): Навчальний посібник. – Кіровоград: Імекс, 2002. – 87 с.
25. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Основи підприємницької діяльності: навчальний посібник. – Кіровоград: Імекс, 2003. – 190 с.
26. Дратвер Б.Л., Закатнов Д.О., Мачуський В.В., Пасічник Н.О. Основи підприємницької діяльності: навчальний посібник. – Кіровоград: Імекс, 2004. – 225 с.
27. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Макроекономіка: стислий конспект лекцій. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2004. – 92 с.
28. Дратвер Б.Л., Пасічник Н.О. Економічна теорія: Навчальний посібник. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. – 260 с.
29. Дратвер Б. Виховання економічної культури у педагогічній системі В. О. Сухомлинського // Директор школи. – 2000. – N 11. – С. 10.